'उत्तरी गोलार्द्धको एक फन्को' नियात्रा सङ्ग्रहको कृतिगत अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
अन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको नेपाली विषयको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

वसन्ती बस्नेत

नेपाली विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

क्याम्पस क्र.सं. १५/२०६३

रजिष्ट्रेसन नं. ९-१-४३-२७-२०००

रोल नं. ३५९७

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

उत्तरी गोलार्द्धको एक फन्को नियात्रा सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र **वसन्ती बस्नेत**ले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्न उहाँले अथक परिश्रम र मेहेनत गर्नुभएको छ । म यसको समुचित मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : ई.स. ९-७-२०१२

(वि.सं. २०६९-०३-२५)

शोधनिर्देशक

डा. नरहरि उपाध्याय गौतम

सह-प्राध्यापक

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

नेपाली विभाग

पोखरा

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पृथ्वीनारायण क्याम्पस नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तहको दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ श्रद्धेय उप-प्राध्यापक नरहरि गौतम गुरुको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो प्राध्यापन र व्यावहारिक कार्य व्यस्तताका बीच पनि मलाई यस शोधकार्य लेखनमा सल्लाह, सुझाव, हौसला र पथप्रदर्शन गर्नुभएकोमा उहाँप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधकार्य आफैंमा विशिष्ट र महत्त्वपूर्ण कार्य हो । यस चुनौतीपूर्ण र जटिल कार्य सम्पन्न गर्न मलाई सोचेभन्दा लामो समय पनि लाग्यो । यस सिलसिलामा म हतास हुन लाग्दा मलाई हौस्याउने मेरा आदरणीय गुरुहरू, सहृदयी साथीहरू र शुभचिन्तक आफन्तहरूमा म हृदयदेखि नै कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु ।

यसै गरी यस शोधपत्र लेखनका क्रममा सन्दर्भ सामग्री जुटाउन तथा अन्य विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग गर्नुहुने सहयोगी साथी गणेशप्रसाद पोखरेल, ग्लोबल कलिजियट उच्च माविका प्राचार्य बाबुराम पन्त, यादवराज उपाध्याय, नारायण मरासिनी, बहिनी पुष्प बस्नेत, श्रीमान् केशव ढुङ्गाना, मुनाल स्टोर्स चिप्लेढुङ्गाका संस्थापक केशरकुमार थापाप्रति पनि म आभार प्रकट गर्दछु । यस्तै पृथ्वीनारायण क्याम्पसको पुस्तकालयका मिलनसार र सहयोगी कर्मचारीहरूप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्य सम्पन्न गर्न निरन्तर हौसला र प्रेरणा प्रदान गरी मेरो उन्नति र प्रगतिका लागि सधैं शुभाशिष् दिई अविस्मरणीय गुन लगाउनुहुने मेरा श्रद्धेय पिता तथा माता (रामबहादुर बस्नेत र विश्वदेवी बस्नेत) प्रति श्रद्धाभाव प्रकट गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्ने सन्दर्भमा आवश्यक सुझाव दिनुहुने विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरु प्रा.डा. रविलाल अधिकारीप्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसै गरी यस शोधपत्रलाई छिटोछरितो र शुद्धसँग टङ्कन गरिदिनुहुने श्रेष्ठ कम्प्युटर सर्भिस, पोखरा, नदीपुरका ईश्वर श्रेष्ठलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. अन्तर्गत पृथ्वीनारायण क्याम्पसको नेपाली विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : ई.स. २९-०६-२०१२
वि.स. (२०६९-०३-१५)

शोधार्थी

....

वसन्ती बस्नेत
क्रम सङ्ख्या १५
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय		**१-७**
१.१	शोध शीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	समस्या कथन	१
१.४	शोधको उद्देश्य	१
१.५	पूर्वकार्यको विवरण	२
१.६	शोधको औचित्य तथा महत्त्व	६
१.७	शोधको क्षेत्र र सीमा	६
१.८	शोध विधि र सामग्री सङ्कलन	७
१.९	शोधपत्रको रूपरेखा	७
दोस्रो परिच्छेद : नियात्राको सैद्धान्तिक परिचय		**८-३७**
२.१	विषय प्रवेश	८
२.२	नियात्राको परिचय, स्वरूप र परिभाषा	९
	२.२.१ नियात्राको परिचय र स्वरूप	९
	२.२.२ नियात्राको परिभाषा	९
२.३	नियात्राका उपकरणहरू	११
	२.३.१ विषयवस्तु	११
	२.३.२ पात्र	१२
	२.३.३ परिवेश	१३
	२.३.४ भाषाशैली	१३
	२.३.५ उद्देश्य	१३
	२.३.६ निजात्मकता	१४
	२.३.७ सूचनात्मकता	१४
	२.३.८ चिन्तनशीलता	१५
	२.३.९ तथ्यात्मकता	१५
	२.३.१० गतिशीलता	१६

२.३.११	अनुभूतिमयता	१६
२.३.१२	स्वच्छन्दता	१७
२.३.१३	चित्रात्मकता	१७
२.४	नियात्राका केही निकटवर्ती उपविधाहरू	१७
२.४.१	संस्मरण	१८
२.४.२	पत्रसाहित्य	१९
२.४.३	दैनिकी	१९
२.४.४	रिपोर्ताज	२०
२.४.५	आत्मकथा	२०
२.४.६	शब्दचित्र/ रेखाचित्र	२१
२.४.७	जीवनी	२२
२.४.८	विवरण	२३
२.५	नेपाली नियात्राको विकासक्रम	२३
२.५.१	पृष्ठभूमि	२३
२.५.२	प्राथमिककाल (वि.सं. १५५०-१९६९)	२५
२.५.३	आरम्भकाल (वि.सं. १९७०-१९९८)	२६
२.५.४	आधुनिककाल (वि.सं. १९९९ देखि यता)	२७
	२.५.४.१ प्रथम चरण (वि.सं. १९९९-२००९)	२८
	२.५.४.२ द्वितीय चरण (वि.सं. २०१०-२०२२)	२९
	२.५.४.३ तृतीय चरण (वि.सं. २०२३ देखि पछि)	३१
२.६	नियात्रा साहित्यको परम्परामा हेमराज पहारी	३५

तेस्रो परिच्छेद : नियात्राकार हेमराज पहारीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व		**३८-५२**
३.१	हेमराज पहारीको वैयक्तिक परिचय	३८
३.१.१	जन्म, बाल्यकाल तथा शिक्षा	३८
३.१.२	पारिवारिक वातावरण	३९
३.१.३	पेसा, विदेश भ्रमण, व्यवसाय तथा संलग्न सङ्घ-संस्था	३९
३.१.४	साहित्य साधना	४१

३.१.५ व्यक्तित्व ४१
३.१.६ रुचि ४३
३.१.७ पुरस्कार तथा सम्मान ४३
३.१.८ निधन ४४
३.२ हेमराज पहारीको साहित्यिक परिचय ४४
३.२.१ कथाकार पहारी ४५
३.२.२ कवि पहारी ४५
३.२.३ नियात्राकार पहारी ४६
३.२.४ गीतकार पहारी ४८
३.२.५ लेखक पहारी ४८
३.२.६ हेमराज पहारीका रचनाहरू प्रकाशित भएका पुस्तक-पत्रपत्रिकाहरू, संलग्न सङ्घ-संस्थाको सूची ४९

चौथो परिच्छेद : 'उत्तरी गोलार्द्धको एक फन्को' नियात्राको कृतिपरक अध्ययन ५३-९१
४.१ कृति परिचय ५३
४.१.१ विषयवस्तु ५५
४.२ वैशिष्ट्यगत योगदान ५६
४.२.१ राष्ट्रप्रेम ५६
४.२.२ तुलनात्मकता ५८
४.२.२.१ पश्चिमी संस्कार तथा सांस्कृतिक पक्षको तुलना ५८
४.२.२.२ प्राकृतिक तथा भौगोलिक पक्षको तुलना ६१
४.२.२.३ प्रविधि तथा प्रगतिको तुलना ६१
४.२.२.४ राजनीतिक जानकारी तथा तुलना ६४
४.२.३ धार्मिक चर्चा ६६
४.२.४ प्रकृतिप्रेम ६७
४.२.५ विज्ञान सम्बन्धी जानकारी ६९
४.२.६ स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी ७०
४.२.७ प्रगतिवादिता ७१

४.२.८ मानवतावादी चिन्तन ७४

४.२.९ सूचनामूलकता ७६

४.२.१०अमेरिकी जीवनशैलीको चित्रण ७८

४.२.११ विदेशी दृष्टिमा नेपाल र नेपाली ७९

४.२.१२ नेपालको अन्धपरम्परा तथा कमजोर पक्षको विरोध ८०

४.२.१३ ह्यारिगनप्रति समर्पण ८१

४.२.१४ तस्वीर र चित्रहरूको प्रयोग ८२

४.२.१५ नियतिवादप्रति विश्वास ८४

४.२.१६ कृतिगत/लेखकीय विचार वा सन्देश ८६

४.३ भाषाशैली ८८

पाँचौं परिच्छेद : निष्कर्ष **९२-९७**

सन्दर्भग्रन्थ सूची

सङ्क्षेपीकृत शब्द तथा सङ्केतसूची

अ.स्ना.शो.	-	अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र
आ.दी.	-	आचार्य दीक्षित
काठ.	-	काठमाडौं
चौ.सं.	-	चौथो संस्करण
डा.	-	डाक्टर
ते.सं.	-	तेस्रो संस्करण
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	-	दोस्रो संस्करण
निर्दे.	-	निर्देशन/ निर्देशक
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पू.	-	पूर्ववत्
पृ.	-	पृष्ठ
प्र.	-	प्रकाशन/प्रकाशक
प्र.ले.स.	-	प्रगतिशील लेखक सङ्घ
प्र.सं.	-	प्रथम संस्करण
प्रा.	-	प्राध्यापक
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
र.	-	रचना
वि.सं.	-	विक्रम सम्वत्
सन्/ई.सं.	-	ईस्वी सम्वत्
सम्पा.	-	सम्पादन/सम्पादक
सा.प्र.	-	साझा प्रशाकन
....	-	केही अंश छुट भएको
” ”	-	ऐजन ऐजन
/	-	वा, र